תולדות לא אסר רחמנא דכתיב [1]ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו' מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא [א]למימרא דאהני תולדות מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב ולא והתניא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אין לי אלא זירוע וזימור מנין לניכוש ולעידור ולכיסוח ת"ל שדך לא כרמך לא [ב]לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך מנין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ת"ל שדך לא כרמך לא [ג]לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך מנין שאין מזבלין ואין מפרקין ואין [א]מאבקין ואין מעשנין באילן ת"ל שדך לא כרמך לא [ד]כל מלאכה שבשדך לא וכל מלאכה שבכרמך לא יכול לא יקשקש תחת הזיתים [ה]ולא יעדר תחת הגפנים [ו]ולא ימלא נקעים מים [ז]ולא יעשה עוגיות לגפנים ת"ל שדך לא תזרע זריעה בכלל היתה ולמה יצתה להקיש אליה לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם [ח]מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא [ט]וקשקוש בשביעית מי שרי והא כתיב [2]והשביעית תשמטנה ונטשתה תשמטנה מלקשקש ונטשתה מלסקל אמר רב עוקבא בר חמא [י]תרי קשקושי הוו חד אברויי אילני וחד סתומי פילי [כ]אברויי אילן אסור [ל]סתומי פילי שרי איתמר החורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר [מ]אינו לוקה לימא בדר' אבין אמר רבי אילעא קמיפלגי דאמר [נ]רבי אבין אמר ר' אילעא כל מקום שנאמר כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל מאן דאמר לוקה לית ליה דרבי אבין אמר רבי אילעא ומאן דאמר אינו לוקה אית ליה דר' אבין לא דכולי עלמא לית ליה דרבי אבין אמר ר' אילעא מאן דאמר לוקה שפיר ומאן דאמר אינו לוקה אמר לך מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא למימר דאהני תולדות הוא דמיחייב אתולדה אחרינא לא מיחייב ולא והתניא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אין לי אלא זירוע וזימור [*]מנין לעידור ולקישקוש ולכיסוח ת"ל שדך לא כרמך לא לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך ומנין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ת"ל שדך לא כרמך לא כל מלאכה שבשדך לא כל מלאכה שבכרמך לא מנין שאין מזבלין ואין מפרקין ואין מעשנין באילן ת"ל שדך לא כרמך לא כל מלאכה שבשדך לא וכל מלאכה שבכרמך לא יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות לגפנים תלמוד לומר שדך לא תזרע זריעה בכלל היתה ולמה יצתה להקיש אליה לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא

כי

תולדות. כגון משקה זרעים שלא היה במשכן לא אסר רחמנא: **ומ"ה בכלל זריעה.** שדרכו של זומר לאמוחי פירי כזורע. בצירה בענבים כקצירה בתבואה וקצירה אב מלאכה היא בפ' כלל גדול (שבת דף עג.). בצירה בכלל קצירה דשניהם תולשין: **זימור.** מחתך ענפים יבשין של גפן: **עידור.** שחופר תחת הגפנים לרפויי ארעא: **כיסוח.** כעשבים שחותך הרעים מן הטובים. ולא היינו ניכוש דמעקר העיקרים מן הקרקע דלזה אין עוקרין אלא חותכין למעלה: **תלמוד לומר שדך לא כרמך לא.** מדלא כתיב לא תזרע שדך לא תזמור כרמך אלא שדך לא תזרע כרמך לא תזמור[ה] משמע שדך לא כרמך לא: **מקרסמין.** היינו זימור אלא שקרסום שייך באילנות: **מזרדין.** מחתך ענפים יבשים ולחים לפי שיש לאילן ענפים יותר מדאי: **מפסגין.** סומכים האילן שהוא רענן יותר מדאי: **מזבלין.** מניחים זבל בעיקרי האילן: **מפרקין.** אבנים שעל עיקרי האילן: **מאבקים.** ששרשיו נראין ומכסין אותו באבק: **מעשנין.** עושין עשן תחת האילן כדי שינשרו התולעים שעליו: **יקשקש.** היינו עידור אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזיתים: **עוגיות.** חופר גומא תחת הגפן ליתן בו מים: **זריעה בכלל היתה.** ובשנה השביעית שבת שבתון וגו'[ה]: **אף כל עבודה שהיא בשדה ובכרם.** כגון כל הני (א) פרטי יצא קשקוש ועידור ומים בנקעים ועוגיות שאינן בשניהן כו': **לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר כו'.** ואם תקשי הא אסר עידור לעיל קא תריץ לקמן[ו] בעוגיות הא במדתי והא בעתיקי והוא הדין לעידור: (ב) **כל הני מדרבנן.** אבל מדאורייתא לא הוי אלא זמירה ובצירה כדאמרינן לעיל הני אין מידי אחרינא לא: **מלסקל.** להוציא אבנים מן הכרם: (ג) **סתומי פילי.** שמסתם בקעים של אילן: **שרי.** דאית ביה משום פסידא: **אברויי אילני אסור.** דהוי משום רווחא. והאי דשרי קשקוש היינו סתומי פילי והאי דאסיר היינו אברויי אילני: **כל מקום שנאמר כלל בעשה ופרט בלא תעשה.** כגון הכא דכתיב (ויקרא כה) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ כלל היינו עשה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור פרט היינו לא תעשה: **אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל.** ואף על גב דכתיב כלל בתריה כגון הכא דכתיב בתריה [ז]שבת שבתון כלומר אין לו דין דשאר כלל ופרט וכלל שכתובין כולן בעשה או בלאו דאמר כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט דמרבי כל מידי דדמי לפרט אלא דיינינן ליה בכלל ופרט הואיל דנשתנה משאר כלל ופרט וכלל ואמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא: **דכולי עלמא לית להו דרבין כו' מאן דאמר לוקה שפיר.** כדאמר דדרשינן בכלל ופרט וכלל: **אחרינא לא.** להכי חורש אינו לוקה:

אף כל שבשדה ושבכרם. וכל הני עבודות דלעיל נוהגות בין בשדה ובין בכרם ואפילו שיש מהן שאין עתה נוהגין כן י"ל שבמקומן היו עושין כך ורגילין לעשותן בשדה ובכרם: **אין** דנין אותו בכלל ופרט וכלל. הכי הוה שמיע ליה לר' אילעא דכיון דהפרט בלא תעשה הכלל האחרון אינו מוציא הפרט ממשמעותיה ואינו כלל ופרט וכלל דדיינינן ליה בכלל ופרט ולא נהירא לי דמנלן דרבי אילעא ס"ל הכי אימא דהפרט שהוא בלא תעשה בטל אבל הכלל עומד במקומו לפי דבריו ועוד לפי לשון זה קשה לי אמאי תירץ דכולי עלמא לית להו דר' אבין והא הוה מצי לתרוצי דכולי עלמא אית להו דבכל מקום סוגיית הש"ס היא דכיון דמצי למימר דכולי עלמא אית להו סברת האמורא לא מתרצינן לית להו ולימא הכי דכולי עלמא אית להו דרבי אבין מאן דאמר אינו לוקה שפיר ומאן דאמר לוקה סבירא ליה כי הך ברייתא דמפקא ליה לתולדות מקרא וקסבר לאו אסמכתא הוא אלא דרשה גמורה היא ולי נראה דהא לימא כדר' אבין אמר ר' אילעא וכו' קאזיל בכה"ג דליכא הכא אלא כלל ופרט דכלל בתרא לא חשיב כיון דהאי כלל בקרא אחרינא וחשיב בכלל המרוחק זה מזה כיון דלא הוו בחד קרא דהכי מוכח בפ"ק דפסחים (דף ו: ושם) דאיכא למאן דאמר כיון דהוו בתרי קראי לא מיצטרפי למיהוי כלל ופרט וכלל והכא נמי לא הוי אלא כלל ופרט והכי איכא (ד) הגירסא [ט][בירושלמי דכלאים] בפ"ח חד אמר לוקה סבר לה כרבי אילעא דאינו נדון בכלל ופרט כיון דהפרט בלא תעשה הפרט בטל והכלל במקומו עומד ולפיכך אמר כל החורש בשביעית לוקה וחד אמר החורש בשביעית אינו לוקה לא סבר להא דר' אילעא אלא דנין אותו בכלל ופרט הני אין מידי אחרינא לא ודחי לה דכולהו אית להו דרבי אילעא מאן דאמר לוקה שפיר ומאן דאמר אינו לוקה מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה כו' ואם נפשך לומר למאן דאמר לוקה אמאי כתב רחמנא זמירה ובצירה שמא קסבר ללאו יתירא אתי אי נמי קסבר כרם משדה לא הוה יליף הלכך הוצרך למיכתב בין בשדה בין בכרם:

מסורת הש"ס

א) [פי' מפירין האבק מעליהן. ערוך], ב) [סוכה מד:], ג) שם ע"ז ג:, ד) [סנהדרין קיג.], ה) [ויקרא כה], ו) [דף ד:], ז) נ"ל שנת, ח) רש"א.

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אף כל כו' כל הני פרטי דפרט יצא קשקוש כו': (ב) ד"ה לא יקשקש וכו' וה"ה לעידור הס"ד ואח"כ מה"ד מדרבנן כל הני מדרבנן אבל מדאורייתא כו': (ג) ד"ה סתומי פילי כו' נ"ב עי' פרש"י פ"ד דסוכה דף מד ע"ב: (ד) תוס' ד"ה אין כו'. והכי איתא הגירסא בפר"ח חד אמר:

◆

גליון הש"ס

גמ' מנין לעידור ולקישקוש ולכיסוח כצ"ל לענ"ד:

◆

מוסף רש"י

מלסקל. להסליק אבנים לחוץ (סוכה מד:). אברויי אילני. כמו (יחזקאל כג) וברא אותם בחרבותם, לנקוב העפר שעל השרשים ולהויה שיהא רך ותיחוח והאילן מצמיח. כך שמעתי. לישנא אחרינא להבריא את האילן ולהשמינו (סוכה שם). סתומי פילי. שהשרשים מגולים וצריך לכסותם שלא ייבש האילן, ואוקמי אילני הוא שלא ימות ואינו עושה להשביחן אלא לקיימן שרי. פילי, נקבים (שם).

◆

רבינו חננאל

תולדות לא אסר. שמעינן לה, מדכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. מכדי (זריעה) [זמירה] בכלל (זמירה) [זריעה] היא, דכיון שזומר ועוקר צומח, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כת' רחמנא, ללמדך דאהני תולדות מיחייב בשביעית, אתולדות אחרנייתא לא מיחייב. איני, והתניא שדך לא תזרע וכרמך לא וגו'. אין לי שחייב בשביעית אלא זורע וזומר בלבד, מנין למנכש ולעודר ולמכסח, ת"ל שדך לא, פי' הוה ליה למכתב לא תזרע, ואנא ידענא דאין זריעה אלא בשדה. שדך דכתב רחמנא למה לי, לרבות כל מלאכות שבשדה. מנין שאין מזבלין ואין מפרקין ואין מאבקין ואין מעשנין, ת"ל כרמך לא, לרבות כל מלאכות שבכרם שאסורות. קתני מיהא דמנכש אסור בשביעית ופרקינן האי איסורא מדרבנן הוא, וקרא אסמכתא כו'. יכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיאות לגפנים בין אילן לחבירו ת"ל שדך לא תזרע, זריעה וזמירה בכלל שבת שבתון יהיה לארץ היו, ולמה יצאת להקיש אליה, לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודת שדות וכרמים, אף כל עבודת שדות וכרמים, למעוטי קישקוש ועידור וביקוע ועישות דעבודת אילנות הן ולא עבודת שדות (וזרעים) [וכרמים]. והלכך שרי קשקוש בשביעית. פי' [א]תרי קישקושי הוו

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"א מהלכות שמטה הלכה ב ג:
טז ב ג ד מיי' שם הלכה ד ה:
יז ה מיי' שם הלכה ז:
יח ו ז מיי' שם הל' ט:
יט ח מיי' שם הלכה ג:
כ ט י מיי' שם הל' ז:
כא כ מיי' שם הל' ד:

◆

תורה אור השלם

1. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַייָ שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: ויקרא כה ד-ה

2. וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: שמות כג יא

◆

רבינו חננאל (המשך)

חד לאברויי אילני, כלומ', להפרות האילן, כגון גיזום שאמ' במס' ע"ז ואסור, וחד לסתומי פילי, לסתום הסדקין, ושרי. איתמר החורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר, חד אמר לוקה, סבר לה כר' אלעא דא' מקום שאתה מוצא כלל בעשה, כגון ובשנה השביעית שבת וגו' שבת לה', הרי כלל כל מלאכות שביעית, ועוד פרט בלא תעשה, שנאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, אמר ר' אילעא, כי האי גוונא אין דנין אותו בכלל ופרט, [ב]ונאמר אין בכלל אלא מה שבפרט, זריעה וזמירה קצירה ובצירה אין מידי אחרינא לא. אלא הריני דן בכלל ופרט וכלל שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה לארץ, ומרבה כל מלאכה, ואפילו החורש בשביעית לוקה. וחד אמר, החורש בשביעית אינו לוקה, לא סבר לה דר' אילעא (דא') [ואמר] דנין אותו בכלל ובפרט. הני אין, כלומר אלו בלבד המפורשין הם במלקות מידי אחרינא לא. [ו]דחינ', לא דכולי עלמא אית להו דר' אילעא, מאן דאמר לוקה שפיר. ומאן דאמר אינו לוקה, מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה כו'. ירושלמי בשביעית פרק ב'. מיבלין, מעברין היבלת. מפרקין, בעלין. מאבקין, עושין להן אבק. מעשנין, מתננין. מזהמין ומתליעין בשביעית, מה בין זוהם לעושה בית, המזוהם אינו אלא כמושיב שומר. עושה בית מיצל עליה, והיא גדילה מתחתו. מה בין מחפה באבנים ובתבן ובקש שהוא מותר, למחפה בעפר שאסור, המחפה בקש ובתבן [ו]באבנים, אינו אלא כמושיב שומר. המחפה בעפר, עושה לו טינא והיא גדילה מתחתו.

א) נראה דחסר בדברי רבינו וצ"ל אינו והא כתיב והשביעית תשמטנה וכו' מלקשקש ומשנינן תרי קשקושי. ד"ה אין דנין כגם רבינו לפי מה שהגיה הב"ח והדין עמו דאלו בירושלמי שם אדרבה הגירסא כמו הש"ס כאן ע"ש.

ב) גירסת רבינו הובא בתוס'